

Dinler ve Gıda İlkelden Semaviye

Ahmet KOLUMAN*

Geliş Tarihi: 24.03.2009
Kabul Tarihi: 15.06.2009

Özet: Din, bireyin davranışlarını düzenlemede, toplumsal ahlak kuralları ile birlikte göz önüne alınan faktörlerden biridir. Yaşayış biçimini etkileyen dinler, bireyin beslenme şekline de düzenlemeler getirmiş ve bu düzenlemeler etkinliğini korumuştur. Küreselleşme ile dini uygulamalar hem ticari, hem toplumsal hem de siyasi yönden önem kazanmıştır. Türkiye kendi içinde değişik inanış sistemlerine ait uygulamaları barındıran bir ülke olarak Avrupa Birliği bünyesinde yer almaya hazırlanmaktadır. Avrupa Birliği içerisinde gıda hijyeni ve toplumsal beslenme kavramları açısından dinler tarafından yasaklanan gıdaların ve dini uygulamaların bilinmesi önem göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Gıda, Din, Uygulama, Yasak.

Food and Religion From Primitive To Celestial

Abstract: Religion together with social ethical rules affects arrangement of individual. Religion not only imposes life style of society but also regulates eating habits permanently. Globalization underlines the importance of religious applications in commercial, social and political areas. Turkey, with her different religious views, is preparing to attend European Union. With respect to food hygiene and social eating habits religious concerns in food selection is important.

Key Words: Food, Religion, Application, Prohibitions.

1. Giriş

Din, sosyal inanış ve değerlerin birleşme noktası olarak bireysel ve toplumsal davranışları şekillendiren ve kutsal kabul edilen varlıklara gösterilen ibadet uygulamalarının bütününi içeren davranış sistemidir¹. Bir başka yorumla din; dünya ve tarihte mutlak bir son, ebedi bir amaca hizmet duygusu ve sosyolojik bir yan içermesi, uluslar arası oluşu, tabiat ve insan ilişkilerini düzenlemesi, tapınma içgüdüsünü yerine getirmesi gibi özellikleri ile çağlar boyunca ihtiyaca cevap veren düşünce sistemini oluşturmuştur^{1,24}. Dinlerin gelişiminde endüstriyel ve düşünsel gelişimin de çok büyük etkisinin olduğu vurgulanmaktadır^{23,24}.

İnsanların tarımla ilişkisini dinsel boyuttan irdeleyecek olursak; tarım öncesi dönemde insanların avcı toplayıcı olarak yaşadıkları ve doğal güçlere tapınmakta oldukları görülmektedir. Bu dönemde göçebe kabilelere ait ilkel dinlerin hâkim olduğu ve bunların arasında Animizm, Fetişizm ve Totemizm'in yer aldığı bildirilmektedir. Tarım dönemi, yerleşik hayata geçen insanların ilk hayvanı evcilleştirmesi ile başlamıştır. Bu dönemin erken bölümünde, mitolojik çok tanrılı dinler ve geç bölümlerinde semavi dinler yerleşmeye başlamıştır. Endüstriyel devrimin sonucunda açılan endüstriyel tarım döneminde insanlar daha çok semavi dinlere inanmıştır. Ancak her dönemde önceki dönemlere ait inanış sistemleri varlığını sürdürebilmiştir²⁴.

* Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, Sarayköy Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi, Uygulama Bölümü, Gıda Birimi, Kazan, ANKARA, e-posta: ahmetkoluman@hotmail.com

2. İkel Dinler

2.1. Fıtiche ya da Fetışizm

İran sınırları içerisinde kalan Fetuşe bölgesinde var olmuş ilkel kabilelerin dini olduğu bildirilen Fetışizmde ana tanrıça olan Fetışe'nin vücudunun üzüm salkımına benzer şekilde çok sayıda meme içerdiği bildirilmektedir⁸. İbadetlerini zm salkımına benzer boncukların önünde secdeye kapanarak yaptıkları yazılı metinlerde yer almaktadır. Bunun yanında süt de kutsayıcı ve temizleyici kabul edilmiştir. Diğer taraftan üzüm, ana tanrıçalarına benzerliğinden dolayı yaygın olarak yetiştirilmiştir^{2,33}.

2.2. Animizm

Doğa ve insandaki ruhun öncelikli olduğu düşüncesinden temellenen bu inanışta önceliğin ruhun doyması olduğu bildirilmiştir. Bu çerçevede inanç konusu olan ruh hangi canlı ya da cansız şeye aitse bu ruhun doyması için ona sürekli gıda sunulması gerekmektedir. Söz konusu ibadette ağaç kovuğuna et bırakmak, yabani kedilere et sunmak, nehre bal dökmek şeklinde ibadetler yapıldığı yazılı metinlerde yer almıştır^{8,33}.

2.3. Totemizm

Totem kavramı içerisinde, kabilenin atalarını temsil eden canlılar yer almaktadır. Bu totem hayvanları içerisinde yer alan söz konusu hayvan figürleri ataları olduğu için etleri haram kabul edilmiştir^{7,8,33}.

3. Politeist İnanışlar

3.1. Hinduizm

Genel hatlarıyla Hindu'lar fiziksel ve ruhsal gelişimi engelleyecek her türlü gıdayı yasaklamıřlardır¹⁸. Et yemek yazılı olarak yasaklanmamış olmasına rağmen, **Ahimsa**'ya (şiddete başvurmayı yasaklayan ve tamamen barışçıl bir bakış açısı içeren yaklaşım) göre canlıların zarar görmesinin engellenmesi amacına uyarak, Hintlilerden bir kısmı et yememektedirler. Yenilebilir et perspektifinde ise tavşan, köpek, balık, koyun, at ve diğer yabani otullar yer alırken; sığır, domuz, yılan, kuşlar, fil, deve ve böceklerin yenmesi yasaklanmıştır. Öte yandan, ruhsal bütünlük arayan kişilerin alkollü içecek içmemeleri, duyuları uyuşturan, duyuları uyaran ve kötü kokan maddeleri (sarımsak ve soğan) tüketmemeleri istenmiştir. Hinduizm'e göre, bazı gıdalar ruhu, mantığı ve bedeni sağlığa yaklaştırır. Bunlar arasında özellikle sığırдан elde edilen gıda-

lardan süt, yoğurt ve işlenmemiş tereyağı yer alır. Ruhu sağlığa kavuşturmasından şüphe edilen gıdanın süt ya da tereyağıyla muamele edilerek, bir miktar da olsa, sağlaştırılabileceği düşünülmektedir. Oysa bu işleme sığır eti ve alkolün asla sağlaştırılamadığı, tam aksine alkolün sütü bozduğu, ete değen sütün kan kokması nedeniyle asla sağlaştırmanın yapılamayacağına inanılmaktadır^{8,18,33}. Aralarında Holi, Dussheera, Pongal, Divali'nin de yer aldığı, ay takvimine göre ayarlanan 18 büyük bayramda Hindular oruç tutarlar. Hindu oruçları bireysel olarak doğum günlerinde, evlilik ve ölüm yıldınmlerinde tutulmakla birlikte, yaş, sosyal sınıf, cinsiyet ve dini anlayışa göre değişkenlik gösterir. Orular sağ gıda tüketiminden, sadece vejeteryan gıda alımına ya da sevilen gıdaların tketilmemesine kadar değişir. Hindu orularında mutlak bir açlık yoktur. Genellikle pazar günleri oruç tutulmakla birlikte, gecesinde yeni ay ve dolunay yükselecek olan günler, her ayın 10. ve 11. günleri, ay ve güneş tutulması olan günler, dönenceler ve gezegenlerin keşişmesinde de oruç tutulduğu bilinmektedir³⁶.

Caynizm (Jainism), Hindistan'da ortaya çıkan bir din olup bu dine mensup olanlar Ahimsa'ya uyum konusunda daha katıdırlar. Tüm Caynistler vejeteryan olmalarının yanı sıra bir kısmı kan renkli bitkilerin tüketimini olduğu kadar kök bitkilerin tüketilmesini de yasaklarlar. Çünkü kan renkli bitkilerin ruhu kirleteceğine, kök bitkilerin ise öldürülmeden tüketilmesi imkansız olduğundan dolayı, cinayet sayılarak ruhu kirleteceğine inanırlar^{19,36}.

Yine Hindistan'da ortaya çıkan bir din olan Sihizm (**Sikhism**), uygulamalarda Hinduizm'e benzemesine rağmen, bu dinde tek bir tanrının varlığı inancı göze çarpmaktadır. Sihizm'de sığır eti yemek yasaklanmamış olmasına rağmen sosyolojik açıdan tüketmezler. Ancak domuz eti tüketimi serbesttir. Bu dinde alkol yasağı da vardır. Hinduizm'in kutsal metinlerinden Vedalar'a göre inek ve insan aynı anda Ganj nehrinden çıkmışlardır. İnek tanrıları değil atalarını temsil eder. Böylece ileri totemizm anlayışının bir gereği olarak inek eti haram kılınmıştır.

Aynı topraklarda geçerliliğini koruyan Brahman inanışında ise hayvanların kurban olarak tanrılarına sunulmasının uygulamada yeri olmasına rağmen kurban edilen hayvanın etinin yenmesi haram kılınmıştır. Brahmanizm'de kesilen kurban dirlik ve sağlık için tanrılarına sunulur^{19,23}.

3.2. Budizm

Budist gıda uygulamaları bölgesel anlayışlara ve düşünce sistemlerine (Theravada ya da Hinayana, Mahayana, Zen v.b.) göre değişkenlik göstermektedir^{19,20,23,36}. Çoğu Budist Ahimsa kurallarını uygular ve lakto-ovo-vejeteryandırlar. Bir kısmı balık tüketir ancak sığır eti yemez. Bazıları ise hayvanı kendileri öldürmedikçe etini yiyebileceklerini düşünerek kırmızı et yerler. Budist bayramları bölgesel olarak değişmekle birlikte Buddha'nın doğum, aydınlanma ve ölüm günleri (bölgesel takvimlere göre değişkenlik göstermekle birlikte) oruç günleridir. Budist rahipleri halk için dolunay ve yeni ay yükseldiğinde 3 günlük bir oruç tutarlar. Bu oruçta öğleden sonra katı gıda tüketilmez.

Budizm, Taoizm ve Konfüçyanizm düşünce sistemlerinin bir karışımı olan Çin inanış sisteminde yılan ve ejder gibi koruyucu ruha sahip hayvanların etinin yenmemesi gerektiği, bu etlerin tüketilmesinin ruh saflığına engel teşkil edeceği düşüncesi uygulama bulmaktadır^{18,20,36}.

3.3. İnka İnanış Sistemi

İnka sosyolojik yapısında gıda üreticileri (çiftçiler, celepler, balıkçılar) ileri orta tabakada yer almaktaydılar. Kooperatif sistemi ile elde edilen gıda ham maddeleri işlendikten sonra tanrılara sunulmak üzere bir üst tabakada yer alan rahiplere teslim edilirdi. Sunulan gıda ve kurbanlar tanrılarının gazabını söndürmek ve onları mutlu etmek için kullanılırdı. Tanrılarının, ibadeti kokusundan anladıklarını düşünen İnka halkı törenlerin temelinde koku duygusunu yerleştirmişti. Genellikle kül, kan, bitki, fermente ürün gibi kokusu belirgin maddelerle ibadet ediyorlardı^{8,30,35}.

3.4. Antik Yunan, Roma ve Helenist İnanış Sistemleri

Yunanistan, İtalya arasında kalan orta Avrupa ve Asya Minör olarak tanımlanan Anadolu toprakları verimli, yağış yeterli ve elde edilen ürün bereketli idi. Toprağın verimliliğinden dolayı elde edilen her türlü sebzenin yanı sıra buğday ve üzüm en çok ekilen ürünlerdi. Bunlar tanrılara sunulan şarap ve bira yapımında kullanılıyordu. Şarabın özellikle batı medeniyetlerinin ibadetlerinde önemli bir yeri vardır^{2,20,30}.

3.5. Eski Mısır İnanış Sistemi

Ra, Horus ve Bastet gibi tanrılar sadece şehirleri korumakla değil, halkın beslenmesinden de sorumlu idiler. Sıklıkla tüketilen gıdalar ara-

sında kırmızı et ve süt ürünleri öncelikli yer almaktaydı. Mumyalama prosedüründe tanrı-insan kabul edilen firavunun piramit mezarına yeniden hayata dönünce tüketmesi için gıdalar konuldu. Bunlar arasında özellikle kurutulmuş sığır eti, balık ve süt yer alırdı. Ayrıca buğday ve biranın da konulmuş olduğu piramit mezarlar bulunmuştur. Antik Mısır Medeniyeti'nde yenmesi yasak hayvanlar arasında özellikle Tanrı Horus'a benzerliğinden dolayı şahinler, firavunları kutsadığı ve Bastet'in hizmetkârları olarak kabul edildiğinden dolayı da yılanların eti yenmezdi^{19,26,36}.

3.6. Şamanizm veya Göktanrı Dini

Şamanizm'de törenler genel olarak: Belirli günlerde yapılanlar veya önceden belirlenmemiş olanlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bu törenlerde, çeşitli halkların inanç, gelenek ve göreneklerine göre farklılıklar olmakla birlikte mutlaka kurban âdeti vardır. At ve koyun dışında kan akitilerek sunulan kanlı kurban türü bilinmemektedir. Kutsal sayılan bir yere, bir değere bir şey sunmak, eşya adamak, Şamanın davuluna, kutsal ağaçlara bez bağlamak, çeşitli maddelerden yapılan tanrı tasvirlerine yemek sunmak, ateşe içki dökmek ya da atmak kansız kurban olarak kabul edilmektedir. Kansız kurbanların bir başka biçimi de ruhlara adanıp kırlara salıverilen hayvanlardır^{27,31}.

Şamanizm, yerini Müslümanlığa bırakmış olsa bile Müslümanlık yapısında da bazı inançlar açısından tortularıyla yer almaya devam etmektedir¹⁸. Şamanizm'de, ruhların koku aldıkları inancı vardır. Bunun içindir ki kandillerde simit, Arife ve Cuma günlerinde lokma ve helva yapılır. Bunlardan ev halkının yanı sıra komşuya ve herkese ikram edilir. Böylece ölülerin ruhlarının şad olduklarına inanılır. Ayrıca meleklerin güzel kokudan zevk aldıkları ve çirkin kokudan da rahatsız oldukları inancı vardır. Buradan hareketle iyi olduğuna inanılan yağ ve un kokusunun, mübarek olduğu kabul edilen gecelerde kokutularak melekler vasıtasıyla ölülerden şefaahat dilenilmiş olması da düşünülebilir²⁷.

3.7. Amerikan Kızılderilileri İnanış Sistemi

Kızılderililerin inanış sisteminde merkezde doğa, kabilenin kutsal toprakları ve doğa üstü güçlerin varlığı yer alır⁹. Kızılderililer, avcı kabileler olmalarına rağmen, hayvanları ancak kabileye yetecek kadar avlamışlar, asla gıda depolamamışlardır. Doğa üstü varlıkların hayvan şek-

linde göründüklerine inanarak özellikle etçil avcı kuşlar, yırtıcı etçil hayvanlar ve vahşi sürüngenlerden oluşan totemlere tapmışlar ve bu hayvanların dışında kalan tüm hayvanları avlamışlardır. Av hayvanı olarak bizon, geyik, yabani keçi, kuşların ve balığın yer alması tüm Kızılderili kabilelerinde ortak bir yapı göstermiştir^{8,9,20}.

3.8. Afrika Yerel Kabile İnanış Sistemleri

Afrika kıtasında var olan inanış sistemi, temel olarak politeist bir yapı göstermektedir^{10,25,29}. İnanış sistemleri genel olarak "Doğaya Hizmet" prensibine dayanır. Ayinleri, büyüleri ve adak törenleri doğadan gelecek bir zararın üstesinden gelmek ya da tanrının aracılığıyla doğadan bir şey talep etmek için yapılır. Adak sunma töreni ve büyü amacıyla kutsal lider kabul edilen kabile başkanının tanrıların isteği üzerine seçtiği canlı (geyik, yabani sığır, bazen kabilede yaşayan insanlar) kurban edilir^{16,33}.

4. Semavi Dinler

Semavi ve semavi olmayan dinlerde gıda uygulamaları çok geniş bir yelpazeye dağılmıştır¹⁸. Semavi olan ve olmayan dinler arasında fark olduğu gibi aynı dinden kaynaklanan mezhepler arasında da gıda rejimlerine ait büyük farklılıklar vardır. Diğer taraftan, aynı dine mensup olan milletler arasında bile dini uygulamalarda farklılık görülebilir²². Tablo I.'de gıda uygulamalarındaki genel yapı gösterilmiştir.

4.1. Yahudilik

Hız. Musa'ya vahiy edilen ve dünya çapında yaygın olarak inanılan Yahudiliğin günümüz itibarıyla Ortodoks, Muhafazakar ve Reformist gibi üç büyük mezhebi vardır¹⁵. Bu üç mezhebin temel farkı, kanunların uygulanışına dayanmaktadır¹³⁻¹⁵. Ortodoks Yahudilere göre semavi kanunlar doğrudan Tanrı'nın emirleri olup mutlak olarak uyulması gerekir. Reformist Yahudiler sosyal kuralları öncelikli kabul ederler, ancak semavi kanunlara (belirli günler ya da düzenli aralıklarla) uyarlar. Muhafazakâr Yahudiler ise hem toplumsal hem de semavi kanunları harmanlamışlardır¹⁴.

Tüm dini gıda uygulamaları arasında **Kashrut**, Yahudi gıda rejimini belirleyen kanunlar bütünüdür¹⁴. Kashrut'un temel taşı olan **Kosher** ya da **Kasher** terimi "uymak" anlamına gelir ve tüm tüketilebilir gıdaları içerir. Kosher (Koşer) terimi altında "temiz" ve yenilmesi uygun gıda, "haram" gıdalar, kesim, hazırlama ve tüketilme kuralları (süt ve etin bir arada tüketil-

memesi gibi) ve özel günlere özgü koşer kuralları yer alır. Yahudi ay takvimine göre değişken zamanlarda kutlanan özel bayramlar da vardır. Bunlar arasında Rosh ha-Shanah, Sukkot, Purim, Passover, Shavout yer alır. Gün batımından diğer gün batımına kadar gıda ve su alımının olmadığı mutlak açlık ile yerine getirilen oruçlar Yom Kippur ve Tisha b'Av'dır. Gün doğuşundan gün batımına kadar su ve gıda alımının yasak olduğu oruç günleri ise Tzom Gedaliah, Tevet'in 10. günü, Temmuz'un 17. günü, Ta'anit yortusu ve Ta'anit Bechorim'dir^{4,13-15}.

Tablo I. Semavi ve Semavi olmayan dinlerde gıda yasakları^{4,6,14,18,22,33}

Table I. Food prohibitions in non-Celestial and Celestial religions.

YASAKLANAN GIDA ÇEŞİTLERİ (* Kişiyeye ve mezhebe göre değişiklik gösterir.	Semavi Olarak Kabul Edilen İnanışlar					Semavi Olarak Kabul Edilmeyen İnanışlar		
	Yedinci Gün Havaneleri	Yahudilik (Genel)	Ortodoks	Katolik	Mormon	Müslüman	Budist	Hinduist
Sığır eti tüketilmemesi							+	+
Domuz eti tüketilmemesi	+	+				+	+	+
Tüm etlerin tüketilmemesi	+	+	+	+	+		+	+
Yumurta ve sütün kutsal kabul edilmesi	+	+	+				+	+
Balık etine ait özel kurallar	+	+	+				+	+
Kabuklu deniz ürünlerinin tüketilmemesi	+	+	+				+	+
Alkol yasağı	+				+	+		+
Kahve ve çay yasağı	+				+			
Etin ve sütün aynı anda tüketilmemesi		+						
Ekşitilmiş gıda tüketilmemesi		+						+
Tarıya Kurban kesme		+				+		
Özel günlere özgü gıda hazırlama	+	+	+	+		+	+	
Oruç tutma		+	+	+	+	+	+	+

Yahudi gıda uygulama prensiplerinin yani Kashrut'un temeli kabul edilen Kosher, Tevrat'ın Levililer bölümü 11. bapta ve Tesniye

bölümü 17. bapta açıklanmıştır⁴. Binlerce yıl, din adamlarınca sosyal yaşayış içerisinde eritilen bu kurallar uygulanabilir hale sokulmuştur. Kashrut kuralları kompleks olup uygulanabilirliği değişkendir. Kashrut'ta yer alan maddelere bakılacak olursa ortaya çok değişik gıda alanlarına ait uygulamalar çıkar^{13,14}.

Kashrut uygulamalarında kırmızı et kaynağı olarak geviş getiren hayvanlar gösterilmiştir. Aynı şekilde yenilebilir kanatlı hayvanlar tavuk, hindi, ördek ve kaz olarak bildirilirken pulları kolay çıkartılabilen balıkların tüketimi serbest bırakılmıştır. Kabuklu deniz ürünlerinin tüketimi ise yasaklanmıştır. Dumanlanmış ve ileri işlenmiş balık ürünlerinin tüketimi serbest bırakılırken et ve balığın bir arada tüketimi yasaklanmıştır. Kashrut'ta kesim uygulamaları çeşitlilik gösterir¹³. İlk uygulama **Shechita** olarak bilinir. Buna göre hem geviş getiren hem de kanatlı hayvanların eti ancak trachea ve oesophagusundan geçecek bir kesitle kanı iyice aktıldıktan sonra yenilebilir. İkinci uygulama **Bedika** olarak yer alır ve post mortem (kesim sonrası) bir kontrol olmadan tüketime sunulmaz. Hastalıklı hayvanın etinin yenmesi ne şekilde olursa olsun yasaklanmıştır. **Glatt Kosher**, yaygın açlık koşulu gibi istisnai durumlarda organlarında hastalık bulunan hayvanın yenmesi için esneklik sağlayan uygulamaları içerir. Uygulamalar arasında yenilebilir et parçalarını tanımlayan uygulamalar bütünü **Nikkur** olarak tanımlanır. Etten ayrılması gereken damar, sinir ve lenf dokularını tanımlar. Buna göre hayvanın kanının tüketimi de haramdır^{14,15}.

Tevrat et ve süt ürünlerinin bir arada tüketimini de yasaklar. Buna göre, süt ve etin herhangi bir şekilde bir arada pişirilmesi, bu şekilde pişirilmiş ürünlerin yenilmesi, et için kullanılan kaplarda süt ürünü pişirilmesi, her iki ürüne ait bulaşıkların bir arada yıkanması yasak ve haramdır⁴.

Kashrut uygulamalarında eti yenilebilir olarak geçmeyen kuşların yumurtaları ve balık yumurtaları (havyar) kosher değildir. Üstünde kan lekesi olan yumurtaların tüketimi haramdır. Emülsifikasyon ajanları ve aroma vericiler elde edildikleri kaynağa göre kosher tanımına alınır¹³⁻¹⁵.

Krema ve dolgu malzemeleriyle, süs malzemeleri koshere uygun olmalıdır. Süt ve ürünlerinde kosher bir hayvandan elde edilmesi ayrıca koshere uygun ortamlarda hazırlanması koşulu aranır. Yumuşak peynirler ve kültür ile aroma maddeleri içeren peynirler kosher değildir. Bunlarda ancak pişirme işlemi uygulanırsa kosher

olabilir. Şarap ve üzüm ürünlerinde kullanılan kaplar koshere uygun olmalıdır¹⁴.

4.2. Hıristiyanlık

Üç büyük mezhebi (Roma Katolikliği, Doğu Ortodoksluğu ve Protestanlık) olan Hıristiyanlık inanisında ibadet uygulamalarındaki çeşitliliğe bağlı olarak beslenme de değişiklikler göstermektedir^{28,34}.

4.2.1. Roma Katolikliği

Dindar Katolikler belirli oruç ve ibadetlerden oluşan günleri uygularlar. Oruç günleri, yılbaşı, paskalya yortusu gibi günlerdir. Bu oruçlar gıdanın bütün gün boyunca alınmamasından belli gıdaların alınmamasına kadar değişkenlik gösterir. Paskalya'dan 40 gün önce tutulan bir oruçta komünyon (mayasız ekmek ve şarap) alımından 1 saat öncesinde su ve gıda alımının tamamen durdurulması gerekmektedir^{2,20,22,28,32}.

4.2.2. Doğu Ortodoks Hıristiyanlığı

Katoliklerden en büyük farkları İncil'deki emirlerin revize edilerek uygulanmasıdır²². Bunlar arasında komünyon törenlerinde mayasız ekmek yerine mayalı ekmek tüketilmesi yer alır. Ayrıca oruç günleri daha fazladır^{20,22}. Yılbaşı (Hıristiyan takvimine göre 25 Ocak İsa'nın doğum tarihi olarak kabul edilir), Paskalya, Kıyamet Kilisesine İsa'nın taşındığı gün, Temptation Day (Şeytanın İsa'ya dünyayı vaat ederek Mesihlikten vazgeçmesini önerdiği gün), etsiz yortusu, sütsüz yortusu yer alır. Oruçlarda hayvansal ürün ve su yasaklanmıştır³³. Bazı inananlar bitkisel yağı da tüketmeyebilirler. Sadece çarmıha gerilme gününde tüm gıda alımı yasaklanmıştır^{20,21}.

4.2.3. Protestan Hıristiyanlığı

Protestanlara, özellikle Mormon Tarikatı ve Yedinci Gün Havarileri Tarikatına göre oruç uygulamaları sadece Yılbaşı günü yapılır. Oruç kısmi açlık halidir ve uygulanması zorunlu değildir. Mormon tarikatında kahve, çay gibi uyarıcılar kadar alkollü içecekler de yasaktır. Ortadoğu Mormon Tarikatında farklı bir uygulama ile ayda 1 gün oruç tutularak oruç günü gıda parası fakirlere verilir^{21,33}. Yedinci Gün Havarileri Tarikatı mensupları aşırı gıda tüketiminin günah olduğunu savunurlar ve Lacto-Ovo-vejeterian beslenmeye özen gösterirler. İstisnai durumlarda et tüketilecekse çoğu domuz etini tüketmez. Su, yemekten önce ve sonra içilir ve yemek sırasında içilmez. Öğünler arasında yemek yenmesi de istenmez. Güçlü aroma maddeleri ve tatlandırıcılar da yasaklanmıştır^{3,20,22}.

4.3. İslamiyet

İslamiyet'te yemek tüketimi nefse bağlı bir olgudur⁵. Sağlıklı kalmak için gıda tüketilir ve aşırı dolu mide tasvip edilmemektedir. İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in bir hadisinde midenin 1/3'ünün hava, 1/3'ünün su, 1/3'ünün katı madde ile dolu olması gerektiği vurgulanarak tam doygunluk durumunun aranmaması gerektiğinin altı çizilmiştir⁶.

İslami Gıda Kanunları "**Helal**" kavramı üstüne kurulmuştur. Bu, izin verilen gıdaları açıklar. Kur'an-ı Kerim'de yasaklanmış gıdalar "**Haram**" olarak tanımlanmıştır^{7,11}. Helal olmayan ancak haram olduğu da bildirilmemiş ve tüketimi sorun yaratacak olan gıdalar ise "**Mekruh**" olarak tanımlanmıştır^{11,17}. Domuz ve avcı kuşlar, kanı akıtılmadan öldürülmüş hayvanların etleri, alkol ve uyarıcılar haram kılınmışken, bazı dindar kimseler tarafından çay ve kahve uyarıcı oldukları için tüketilmez. **Haram** terimi sadece gıda için değil, gıda katkı maddeleri, kozmetik, kişisel bakım ürünleri, gıda temas maddeleri için de geçerlidir⁵⁻⁷.

Kur'an-ı Kerim'e göre helal kabul edilen gıdalar: Süt (sığır, koyun, deve, keçi kökenli olmak koşuluyla), bal, balık, zehirli olmayan bitkiler, taze meyve ve sebzeler, kurutulmuş bakliyat, kabuklu tohumlar (findık, fıstık, ceviz gibi), et ve ürünleri (sığır, koyun, deve, avcı olmayan kuşlar, balık, keçi, at) olarak bildirilmiştir¹¹.

Kur'an-ı Kerim'e ve Peygamberin sünnetlerine göre haram kabul edilen gıda maddeleri; Domuz eti ve yan ürünleri, kan, karnivor hayvanlar (kedigiller, kurt gibi), tüm sürüngenlerin et ve yan ürünleri, tüm böcekler, ölü kesilmiş hayvan eti, leş eti, Allah dışında başkasının adına kesilen etler, uygun koşullarda kesilmemiş helal hayvanların eti, alkollü ürünler olarak bildirilmiştir^{5-7,11}. Jelatin-enzim ve emülsifikasyon ajanı içeren ürünlerle, soğuk kanlı canlıların etlerini mekruh sayan ve bunları tüketmeyen İslam Mezhepleri de vardır^{12,17}. Sığır, koyun, keçi, geyik, tavuk, ördek, kaz, av hayvanlarına (domuz dışında) ait et ve yan ürünler (jelatin ve enzimler değişkenlik göstermektedir) helal kabul edilir^{5,6,11}. Helal et kavramı içerisinde kesim işlemi geniş yer tutmaktadır. Kesim işlemleri Zebh veya **Zebah** olarak tanımlanmıştır. Kesim işlemlerinde öncelikli olarak hayvanın bir Müslüman tarafından kesilmesi, hayvanın Allah adına kesilmiş olması, kanının akıtılması için Besmele (Bismillahirrahmanirrahim-Yaradan Allah'ın adına anlamına gelen Arapça cümle ile) çekilmesi ve hayvan kesilirken (Allah-ü ekber denile-

rek ilk bıçak darbesi atılarak) bıçağın soluk borusu ve iki adet damarından geçecek biçimde kanın akıtılması gerekir. Kanı akıtılan hayvan yerde ya da asılı biçimde yüzülür. Dış genital organlar, iyi temizlenmemiş sindirim sistemi organları, duyu organları ve deri mekruh kabul edilir^{5,11,17}.

İslamiyet'te oruç tutmak Allah'ın verdiklerine minnettarlık göstermek, fakirliğin anlaşılması ve önceden işlenen günahların silinmesi için sevap işlemek amacı taşır. Ay takvimine göre oruç günleri belirlenir. Regaip Kandili), Berat Kandili (Şahi Barat: Suriye'de uygulanan bir oruç günüdür), Nev Ruz (İran bölgesine ait bir oruç günüdür), Mevlid-i Nebi (Muhammed'in ölüm günü) günlerinde ve tüm Ramazan ayı boyunca oruç tutulur (Bakara Suresi, 2/185). Bunların dışında Şevval ayında altı gün, Muharrem ayında on gün, Zilhicce (Hac ziyaretinin yapıldığı) ayının dokuzuncu gününde de oruç tutulması uygulanmaktadır^{11,17}. Kur'an-ı Kerim'de gıdalarla ilgili olarak değişik ayetler bulunmaktadır. Gıda tüketimi ile direkt alakalı olanlardan bazıları şunlardır¹¹:

"Ey insanlar! Bütün arzdaki nimetlerden pak olmak şartıyla yiyeceğinizi, fakat şeytanın adımlarına uymayın; çünkü o size açık ve belli bir düşmandır; o hep size çirkin ve murdar işleri emreder ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi ister." (Bakara Suresi, 2/168)

"Ey o bütün iman edenler! Size kısmet ettiğimiz rızıkların hoş olanlarından yiyeceğinizi ve Allah'a şükredin, eğer ancak O'na ibadet ediyorsanız." (Bakara Suresi, 2/172)

"O size yalnız şunları haram kıldı: Meyte (Leş), Kan, Hinzır (domuz), Allah'tan başkasına kesilen etler. Sonra, kim ki bunlardan yemeye mecbur kalırsa zaruret miktarını yemelidir; ona günah yüklenmez. Şüphesiz ki Allah bağışlayıcı ve merhametlidir." (Bakara Suresi, 2/173)

"Görmedin mi Allah hakikatten bütün yerdekileri ve denizde emriyle yüzüp gidenleri sizin için helal kıldı" (Hac Suresi, 17/66)

"...ve sığır sizin için büyük bir derstir. Biz onun karnındaki size içmeniz için verdik dışkı ile kan olmayan sütü inananlara helal kıldık" (Nuh Suresi, 2/16)

"Görmüyorlar mı ki, biz kudretimizin eseri olmak üzere onlar için birçok hayvan yarattık. Bu sayede onlar bunlara sahip olmuşlardır. Bu hayvanları onların emrine verdik. Onların bazıını binek olarak kullanırlar, bazısını besin olarak yerler. Bu hayvanlarda onlar için nice faydalar ve içilecek sütler vardır." (Yasin Suresi, 36/71-73)

5. Sonuç

Var olduğu ilk andan itibaren düşünerek cevap arayan insanoğlu sosyolojik, psikolojik ve teknolojik evriminde ekolojik yaklaşımlardan uzaklaşmıştır. Teolojik evriminde kendisini merkez alan egosentrik yaşayış sistemi kurmuştur. Doğal hayatta uyguladığı egosentrik superpredatör yapısı zaman içerisinde yerleşim, tarım, endüstri ve beslenme alanlarında etkin olarak, doğal yapıda mutlak değişimler meydana getirmiştir.

Çağlar boyunca yapılan çoğu savaşın arka planında verimli toprak, dolayısıyla iyi gıda kaygısı yatmıştır. İmparatorluklar yayılım haritalarını verimli ovalara, sulak alanlara hatta sıcak denizlere doğru çizmişlerdir. Sosyalleşme periyodunda insan öncelikle cisimleri üstün yaratıcı kabul ederken, zaman içerisinde politeist, mono-teist ya da farklı dinlere inanmıştır. Her inanış beraberinde yeni sosyal uygulamaları getirmiş ve gıda uygulamaları bunun en büyük bölümünü teşkil etmiştir. Tarih boyunca din; dünya ve tarihte nihai bir sona inanılması, ebedi bir amaca hizmet duygusunun varlığı, sosyolojik yapının paylaşımı, uluslar arası bilginin yayılması, tabiat ve insan ilişkilerini düzenlemesi, bir yüce kudrete tapınma içgüdüsünü yerine getirmesi, özellikleri ile çağlar boyunca ihtiyaca cevap veren düşünce sistemini oluşturmuştur. Din, tüketilecek gıdayı ve tüketim şeklini belirlemiş, insanların sosyal yapısını bir araya getiren en büyük unsurlarından birini oluşturmuştur. Tüm dünya ülkelerinde dinlerde gıda uygulamalarında öncelikli olarak sosyolojik yapıya temel olan dini düşünce, ikinci olarak da hijyenik kriterler göz önüne alınmıştır. Bütün bunların yanı sıra sosyolojik alışkanlıklar ve inanış sisteminde kişinin benimsediği bireysel yaklaşımlar gıda tüketiminde değişikliklere neden olmuştur. Ancak etkileşime çok açık olan din konusunda yapılan sömürüler sonucu, dinsel gıda uygulamalarında yanlış bilgilendirme yapılmakta, bazı gıdaların tüketimi önlenmeye çalışılmaktadır. Böylece kişi başına düşen gıda perspektifinde bu gıdalara özgü esansiyel maddelerde yerini alamamaktadır.

Asya Minör olarak tarihsel metinlerde yer alan Türkiye, Avrupa Birliği ile hedeflediği birleşmeyi gerçekleştirilmeye çok yaklaştığı üçüncü milenyumun başında, sadece coğrafi zenginlikleri değil, kültürel renkleri ile Avrupa Birliği'nde yepyeni bir yapı oluşturacağı şüphesizdir. Avrupa Birliği bünyesinde gıda üretimi ve hijyeni konusunda belirgin bir yere gelecek olan veteriner hekimlerin uyum çalışmalarında farklı tez ve

antitezlerle karşılaştıklarında doğru senteze ulaşmaları ve böylece toplulukta laik duruşu ile farklı bir vizyon yaratacak Türkiye'ye özgü renkleri değiştirmeksizin topluluğa mal edebilmesi hedeflenmektedir.

Kaynaklar

1. Akın, H., 2001. Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı.. Dost Yayınları, Ankara.
2. Albayrak, K., 1997. Keldaniler ve Nasturiler. Vadi Yayınevi, Ankara.
3. Anonim, 1973. İncil-i Şerif. Kitab-ı Mukaddes Şirketi Yayınları, İstanbul.
4. Anonim, 1975. Tevrat-ı Kerime. İstanbul Masonlar Birliği Yayınları, İstanbul.
5. Anonim, 1992. İslam <http://www.islamicbulletin.org> Erişim Tarihi: 11.10.2003.
6. Anonim, 1995. İslam for everyone. http://www.islamforeveryone.com/come_to_islam/why_islam/proofs17.htm. Erişim Tarihi: 13.12.2003.
7. Anonim, 1997. Haram and Halal. <http://www.eat-halal.com> Erişim Tarihi: 13.11.2003.
8. Anonim, 1998. Primitive beliefs effecting modern life. <http://www.anarcopaper.com> Erişim Tarihi: 30.11.2003.
9. Anonim, 1999. Indian beliefs. <http://are.as.wvu.edu/ruvolo.htm>. Erişim tarihi: 4.12.2003.
10. Anonim, 2000a. Afrika Kabile İnanışları. <http://members.aol.com/porchfour/religion/african.htm>. Erişim Tarihi: 13.12.2003.
11. Anonim, 2000b. Kur'an-ı Kerim ve Meal-i. İşaret Yayınları, İstanbul.
12. Anonim, 2000c. Ifanca Org. <http://www.ifanca.org> Erişim Tarihi: 12.11.2003.
13. Anonim, 2001a. Kashrut. <http://www.jewfaq.org/frames/kosher> Erişim Tarihi: 11.11.2003.
14. Anonim, 2001b. Kosher. <http://www.ou.org/kosher> Erişim tarihi: 11.11.2003.
15. Anonim, 2001c. Kosherfest. <http://www.kosherfest.com> Erişim tarihi: 11.11.2001.
16. Anonim, 2002a. Zulu beliefs. http://www.pbs.org/wnet/africa/explore/southern/southern_folklore_lo.html. Erişim tarihi: 19.10.2003.
17. Anonim, 2002b. İslamiyet Gerçekleri ve Uygulama Şekli <http://www.islamiyetgercekleri.org/adem.html> Erişim Tarihi: 13.11.2003.

18. Bauer, J., 2003. Food and religious practices. <http://www.bauerj.net> Erişim Tarihi: 5.10.2003.
19. Crane, M., 2001. Food, culture and society.
20. <http://www.cs.cmu.edu/~mjw/recipes/ethnic/ancient-rome/index.html#1> Erişim Tarihi: 29.11.2003.
21. Daniel, G.H., 2001. Blessed foods. http://www.geocities.com/mutmainaa/food/food_blessing.html Erişim Tarihi: 11.10.2003.
22. Diakonoff, I.M., 1972. Adem ve Havva, Baskan Yayınları, Güzel Sanatlar Basımevi.
23. Glazer, P., 2000. Food in holly bible. <http://www.ariga.com> Erişim Tarihi: 26.11.2003.
24. Gerth, J.D., 1997. Food and industry. <http://www.museum.agropolis.fr>. Erişim Tarihi: 22.10.2003.
25. Gombrich, E.H., 1992. Sanatın Öyküsü. Remzi Yayınevi, Ankara.
26. Hexham, I., 1979. Zulu traditional beliefs. **Studies in Religion** 10, 273-285
27. Hummba, K.D., 1993. Lost civilization Egypt <http://www.sacred-texts.com/egp.htm>. Erişim Tarihi: 11.10.2003.
28. Kalafat, Y., 2000. Türk Halkları Arasında Yaşayan Hayat Sonrası İle İlgili İnançlar. <http://www.geocities.com/yasarkalafat/bil12.htm> Erişim Tarihi: 12.11.2003.
29. Koluman, A., 2001. Ortadoğu'da Süryanilik. ASAM Yayınları, Ankara.
30. Köhlmeier, M., 1998. Tanrıların Masalları. Yurt Yayınları, Ankara.
31. Pagels, E., 1995. The origin of Satan. Penguin Press, England
32. Pişkin, R., 1993. Şamanın Yolu. Bursa Parapsik. Ruhsal Araş. Dern. Derg. 8, 18-19.
33. Preston, J., Renaud, C., 1997. You are what you eat. <http://martin.carthage.edu> Erişim Tarihi: 20.11.2003.
34. Ripper, D.K., Hazmun, T.B., Kortsch, R., 1990. Religious foods. <http://www.religiousfoods.org> Erişim Tarihi: 5.10.2003.
35. Roper, H., 1964. Rise of Christian Europe. Thames & Hudson Press, London
36. Ruiz, J., 2000. Inca art and culture. <http://www.theincas.com> Erişim Tarihi: 14.12.2003.
37. Şeriati, A., 2001. Dinler Tarihi. Kırkambar Yayınları. İstanbul.